

Лекція № 13

До заняття допускаю
голова предметної (циклової) комісії
викладачів соціально-економічних дисциплін
_____ О.А.Самойленко

Тема 13. Іудаїзм: право на життя.

Історичні форми та особливості догматики і культу іудаїзму. Доктрина іудаїзму. Право на життя як універсальне право людини. Історичні аспекти порушення права на життя у контексті іудаїзму.

Основні поняття: іудеї, Талмуд, П'ятикнижжя, ярмулка, таліс, філактерії, кошерна їжа, іврит, Голокост.

Мета:

- розкрити особливості віровчення та культу іудаїзму, його доктрини та історичних аспектів зародження та розвитку, впливу іудаїзму на формування християнства як світової релігії;
- поглибити знання студентів щодо історії Другої світової війни та Голокосту євреїв;
- збагатити знання студентів стосовно основоположних прав людини;
- формувати толерантне ставлення до представників різних релігій, історичну пам'ять відносно подій Другої світової війни;
- виховувати почуття поваги до культури інших народів.

План викладу матеріалу

Модуль 1 – релігійний культ та догматика іудаїзму.

1. Релігійний культ іудаїзму.
2. Релігійна догматика.

3. Морально-етичне вчення іудаїзму.
4. Джерела віровчення в іудаїзмі.
5. Релігійна організація іудаїзму.

Модуль 2. Право на життя як виклик іудаїзму.

1. Поняття про права людини та право на життя як основоположне право.
2. Право на життя як виклик для іудейського народу.

Література.

1. Навчальний посібник з релігієзнавства: лекції, семінари, практичні заняття, словник. Підготував І.І.Якухо, кандидат історичних наук. – Житомир 2005. – С. 40-62.
2. Сидоренко О. Релігієзнавство. Підручник / О. Сидоренко. – К.: 2007. – С. 160-212.
3. Релігієзнавство: Навч. посібн. /М. Ф. Рибачук, Р36 М. І. Кирюшко, Л. Б. Пилявець та ін.; За ред. док-ра філософ, наук, проф. М. Ф. Рибачука. — К.: Освіта, 1997. – С. 50-127.
4. Матеріали Українського Центру історії Голокосту: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.holocaust.kiev.ua>

Обладнання: фліпчарт, інформаційні картки, проектор, мультимедійна дошка.

I. Організація студентів до заняття.

Звертаю увагу на організацію заняття:

- неформальна та формальна освіта (інтерактивне навчання)
- правила роботи;
- робочі групи;
- навчальні модулі.

II. Повторення вивченого матеріалу.

2.1. Активний полілог

Опорні питання:

- Яке ключове поняття релігії?
- Які групи релігій ми вивчали на попередніх заняттях? (вивішую на фліпчарті назви груп релігій)
- Чому релігії називаються світовими, національними, нетрадиційними?
- Які релігії відносяться до світових, національних, нетрадиційних? (вивішую на фліпчарті назви релігій відповідно до груп)

2.2. Робота з схемою "Релігії світу" .

Завдання: Розгляньте пропоновану схему.

Опорні питання:

- Представники якої релігії складають більшість населення землі?
- Яка релігія друга за значущістю?
- Яка релігія посіла третє місце?
- Зверніть увагу на національну релігію – іудаїзм, сповідують яку 14 млн. осіб. Це 0,2% від загальної кількості населення планети Земля. Здається досить мала цифра у порівнянні з іншими релігіями. Проте її значення є більшим за цифру 0,2%.

III. Оголошення теми заняття.

Про особливості іудаїзму як національної релігії сьогодні ми будемо говорити на занятті.

Мета:

- розкрити особливості віровчення та культу іудаїзму, його доктрини та історичних аспектів зародження та розвитку, впливу іудаїзму на формування християнства як світової релігії;
- поглибити знання студентів щодо історії Другої світової війни та Голокосту євреїв;
- збагатити знання студентів стосовно основоположних прав людини;
- формувати толерантне ставлення до представників різних релігій, історичну пам'ять відносно подій Другої світової війни;
- виховувати почуття поваги до культури інших народів.

Основні поняття: іудеї, Талмуд, П'ятикнижжя, ярмулка, таліс, філактерії, кошерна їжа, іврит, Голокост.

IV. Основна частина

4.1. Робота над афоризмом

Модуль 1 – релігійний культ та догматика іудаїзму.

Иудейская религия, мать христианства, бабушка магометанства.

– Про які релігії йдеться у даному твердженні?

Иудаїзм – одна з найдавніших монотеїстичних релігій світу, яка з невеликими змінами функціонує і до тепер і є національною релігією євреїв.

– Як національна релігія може бути першопричиною виникнення світових релігій? Це питання поки що залишаємо відкритим. Повернемося до цього нього згодом.

4.2. Розгляд навчальних питань.

1. Робота з навчальними презентаціями студентів.

(Презентація "Історія єврейського народу")

Отже, початковий смисл слова іудей – житель Іудейського царства, пізніше – римської провінції Іудеї, або ізраїльтянин з коліна Іуди. Коли, після падіння Північного Ізраїльського царства і полонення його жителів – десяти колін Ізраїлевих, Іудейське царство залишилося єдиним представником всього народу, то назва «іудей» стало майже тотожною назві «єврей».

Сьогодні державою іудеїв є Ізраїль.

Іудей – юдей – пояснення терміна

(Презентація "Ізраїль – держава іудеїв")

Впродовж останніх трьох тисячоліть слово «Ізраїль» позначало як Землю Ізраїльську, так і весь єврейський народ.

Сучасна держава була названа «Медінат Їсраель» — *Держава Ізраїлю*. У перші тижні незалежності уряд нової держави для позначення громадян країни вибрав слово «ізраїльтяни».

Таким чином, територіально іудаїзм окреслено державою Ізраїль. Проте історично іудаїзм сповідують усі іудеї, незалежно від території проживання.

2. Робота з інформаційними картками у групах.

Опрацювати матеріал інформкарток і виокремити три важливі тези про іудаїзм. записати їх на папері.

Релігійна догматика іудаїзму.

Іудаїзм – це одна з етнодержавних монотеїстичних релігій, яка виникла у VII ст. до н.е. на ґрунті політеїстичних вірувань давніх євреїв. У ранньому періоді іудаїзму існували примітивні вірування стародавніх євреїв, що виявлялись у шануванні гір, місяця, рослин і тварин та запозичених у II тис. до н.е. у першоплемен окремих релігійних обрядах.

Термін "іудаїзм" (у перекладі з івриту – "Яаадут") походить від імені Єгуди – міфічного засновника стародавнього племені євреїв. Згідно з біблійною легендою, це плем'я було найчисленнішим і найсильнішим серед дванадцяти єврейських кочових племен.

В XI ст. до н.е. відбувся процес виокремлення з безлічі богів одного головного Бога. Звичайно, ним міг стати лише головний бог племені Іуди на ім'я Яхве, оскільки це єврейське плем'я у Ханаані було не тільки наймогутнішим, а й найбільш войовничим (звідси ще одне ім'я у Яхве – Саваоф, що у перекладі з давньоєврейської означає – войовничий). У ті часи Яхве-Саваоф уявлявся богом з крилами, який літає між хмарами і з'являється під час грози, блискавки, бурі та пожежі.

Поступово Яхве був визнаний спільним Богом усіх дванадцяти племен. Усі інші боги були частково відкинуті, деякі злилися з образом Яхве, а частині з них багато євреїв поклонялись століттями й у подальшому. Авторитет Яхве значно зріс у єврейській спільноті після того, як за правління царя Соломона в Єрусалимі на його честь було споруджено храм (945 р. до н. е.). Яхве став шануватись як цар, який з небесного трону керує долями людей земного царства — Ізраїлю.

У релігійній свідомості іудаїзму пріоритетними є шість основних компонентів:

- 1) вчення про Бога, сутність Всесвіту і людини;
- 2) концепція богообраності єврейського народу;
- 3) комплекс законів релігійного і світського права;
- 4) порядок релігійного ритуалу;
- 5) система релігійних інститутів;
- 6) кодекс моральних відносин.

Центральною є віра у Бога, його безсмертя, вічність, всемогутність, безмежність.

Джерела віровчення іудаїзму.

Віровчення і культ іудаїзму містяться, переважно, у двох джерелах: Старому Завіті Біблії і Талмуді. Старий Завіт названий “Старим” оскільки є найдавнішою за часом написання частиною Біблії, а “Завітом” – тому що у ньому розповідається про союз Бога і людей. Завіт не може розглядатись як договір або як заповіт. Договір завжди двосторонній, а завіт запропонований Богом “в односторонньому порядку”: тільки Бог – людині, і ніколи – навпаки. На відміну від заповіту, що не передбачає ніякого активного впливу з боку одержувача, Завіт вимагає від людей активності, інакше він втрачає свою силу.

Старий Завіт, або єврейська Біблія (від давньоєвр. – “Танах”), – це збірка книг, що, згідно з іудейською і християнською релігіями, вважаються сукупністю основних положень їхньої релігійної віри і моралі, Святим Письмом або, коротше, Письмом, Законом життя і діяльності кожної віруючої людини. Всі вони – канонічні. Канон (від гр. – порядок) в іудаїзмі – це вищий порядок або правило, а точніше — норма, яка не визнає жодних сумнівів, розмірковувань та винятків. У Старому Завіті 39 книг.

Всі книги Танаха об’єднуються у три групи: перша – Тора, або П’ятикнижжя Мойсея, від книги Буття до книги Второзаконня; друга – Небіім у складі книг Перших Пророків (історичні книгами Премудрості, створювались вони різними групами людей, які вивчали тоді традиційну культуру і філософію.

На межі II-III ст. авторитетний рабин (від давньоєвр. – мій учитель, служитель культу, суддя з питань релігійного і сімейного життя в громаді) Єгуда Ганасі узагальнив численні тлумачення і коментарі Старого Завіту й уклав збірник правових норм іудаїзму – Мішну (повторення), що містить Галаху (від давньоєвр. – норма, закон) – збірник правил релігійного, сімейного і цивільного життя іудеїв, і Агаду (від давньоєвр. – переказ) – збірник розповідей і притч на підставі фрагментів Галахи. У IV-V ст. тлумачі Танаха додали до Мішни низку інших правових принципів і норм – Гемару (від давньоєвр. – завершення). Мішна і Гемара разом утворили Талмуд (від давньоєвр. – вивчення) – другу священну книгу іудеїв, релігійні трактати про ідеологічні, культові і релігійно-правові уявлення і правила життя. У ньому 248 настанов і 365 заборон. Талмуд – своєрідний кодекс кримінального, цивільного і сімейного права в іудаїзмі.

Моральні норми та правила.

Людський розум в іудаїзмі адекватний образу Бога, наслідком чого є віра іудеїв у безсмертя душі. Згідно з ученням іудаїзму, зв’язок з Богом віруючі підтримують через молитву, а воля Божа відкривається їм через Танах. Іудаїзм добивається визнання свого Бога усім людством.

Доктрина іудаїзму оголошує євреїв богообраним народом, народом-месією, який покликаний здійснити цивілізаторську місію, установити на планеті царство миру і справедливості. Згідно з біблійною легендою, таке призначення євреїв встановлене договором між Богом і “батьком всіх

евреїв” Авраамом. За цим договором євреї користуються особливим покровительством Бога як “обраний народ”, але за умови вірності єдинобожжю і божественним заповідям, що є в іудаїзмі моральним і культовим законом, гарантом його незмінної суті. Відданість Богові і виконання його заповідей — головний обов’язок іудеїв, запорука й умова їхнього спасіння посланцем Бога, Помазаником, Месією, який установить на землі царство без ворожнечі й народних страждань, де віддані Богу знайдуть мир і щастя, а гріхи будуть покарані на Страшному суді.

Значне місце в системі класичного іудаїзму займає **месіанізм** – обітниця про прихід Месії, посланця Божого, нового вождя єврейського народу, який прийде з коліна давидового щоб викупити людські гріхи і правити як Цар усіма народами. Чекання приходу Месії з часом стало головним завданням євреїв, які прагнули здобути політичну незалежності від різних країн завойовників. Багато євреїв чекають на прихід Месії і в наш час.

Основними моральними та релігійними приписами іудаїзму є 10 заповідей Мойсея: 1) Я Господь Бог твій і нехай не буде в тебе інших богів; 2) Не створи собі ідола; 3) Не називай ім’я Господа твого марно; 4) Шануй день суботній, шість днів працюй, а сьомий віддавай Богу; 5) Шануй батька та матір своїх; 6) Не вбивай; 7) Не кради; 8) Не створи перелюбу; 9) Не свідчи несправедливо проти ближнього свого; 10) Не бажай жінки ближнього свого, а ні майна ближнього свого. Окрім цих заповідей євреям було дано багато ритуальних та соціальних правил і норм, виконання яких було обов’язковою умовою дотримання Завіту з Богом.). Найбільш відомими ритуальними заповідями були: заборона вживати кров, м’ясо нечистих тварин (всеїдних, хижаків), працювати в суботу, одружуватися з неєвреями.

Релігійна організація.

Релігійна діяльність в іудаїзмі зосереджена у синагогах. Це молитовні доми і громади віруючих. У діаспорі синагоги виконують також функцію управління громадою. Синагога є головною формою релігійної організації в іудаїзмі. У синагогах здійснюють богослужіння, читають і коментують Тору. Будівлю синагоги характеризує прямокутна форма, біля входу – портик, за яким розташоване головне приміщення. Воно поділяється рядами колон на 3 або 5 нефів, у східній стіні розміщується Ковчег Завіту з копіями скрижалей, манни небесної, жезла первосвященника Арона із сувоями Тори, попереду – узвишся для їхнього читання. Приміщення для жінок відокремлене від приміщення для чоловіків. При синагогах зазвичай створюються релігійні школи, в яких вивчають текст Тори та історію іудаїзму.

Основним видом релігійної діяльності в іудаїзмі є молитва. Вона для іудея – заповідь, святе, обов'язок перед Богом. Традиційно у синагогах здійснюються три богослужіння на день – вранці, вдень і надвечір, богослужіння супроводжується низкою символів, особливо вагомими з яких є три:

таліс – молитовне покривало, яке надівають під час молитви і до країв якого прикріплені торочки згідно з інструкцією книги Чисел;

філактерії, або тефілін, – шкіряні молитовні коробочки кубічної форми з чотирма фрагментами зі Святого Письма, що прив'язуються до голови і до лівої руки того, хто молиться;

ярмулка (кіпа) – молитовна шапінка для чоловіків. Вважається, що молитва і навчання з непокритою головою виражають неповагу до Бога. Найбільш законослухняні іудеї носять ярмулку не знімаючи, більшість одягає її під час молитви.

Служителями культу в іудаїзмі є рабини. Вони не тільки стежать за ходом богослужіння, а й тлумачать настанови Талмуда, пристосовують їх до соціальних умов, прагнуть домінувати у всьому духовному житті єврейських громад.

Релігійний культ іудаїзму.

Іудейський культ містить численні настанови, розпорядження, вимоги, обмеження і заборони. В іудаїзмі існує 613 приписів: 365 заборон і 248 повелінь (за кількістю днів у році — 365 і частин людського тіла — 248). Іудаїзм прискіпливо ставиться до виконання обрядів і свят. Окремі вимоги збереглися ще з первіснообщинної релігії давніх євреїв. Наприклад, заборони щодо споживання продуктів: вся їжа поділяється на дозволена (кашерну) і недозволена (трефну). Заборонено одночасно вживати м'ясну і молочну їжу, а на свинину та зайчатину накладено табу. Талмуд містить три тисячі постанов про їжу.

Давні євреї ототожнювали душу з кров'ю. Якщо з людини чи тварини витікає кров, разом з нею виходить і душа. Отже, коли з'їсти м'ясо з кров'ю, можна з'їсти і божественну душу. Тому їсти м'ясо з кров'ю заборонено. Але є спосіб обійти цю заборону: почекати, щоб кров витекла. Обряд різання, щоб витекла кров, здійснюють спеціальні різники (шойхети), дії яких носять ритуальний характер.

Дотримання всіх обмежень, заборон, приписів у реальному житті неможливе. Тому кожен віруючий єврей одночасно є порушником божих настанов, він завжди винен перед Богом.

Рабини приписують віруючим напередодні суботи та інших релігійних свят перед кожною молитвою здійснювати обмивання рук у мікві — спеціальному басейні з дощовою або джерельною водою. Приймавши душ чи помившись у лазні, людина, згідно з іудейським віровченням, не стає чистою і не отримує права молитися.

Основними святами іудаїзму є Новий рік (Рош гаšana) – свято нового року з якого починається відлік свят та субот року (відзначається у вересні); День спокути (Йом-Кіпур) під час якого згадують всі свої річні гріхи і моляться про прощення; Суккот (кущі) – свято на спомин блукання євреїв по пустелі після втечі з Єгипту; Ханука – свято присвячене звільненню, освяченню й відновленню служби в Храмі здійснене Маккавеями після його захоплення військами Антіоха IV Епіфана; Пурим – свято на честь врятування євреїв, що проживали у Персії від намагань знищити їх можновладцем Аманом; Песах – свято на спомин про вихід євреїв з Єрусалиму; Шабат – свято під час якого відзначають союз Бога з іудейським народом.

ДОВІДКА

5776 рік

Єврейський календар належить до місячно-сонячних, тобто кількість календарних днів його місяців визначається згідно з часом обертання Місяця.

Сучасне використання математики в підрахунку єврейських дат замість спостереження за фазами Місяця було затверджено постановою Гілея Другого в 359 році. Календар веде відлік з 3761 до н. е.

Менора (івр. מְנוֹרָה — менора́, букв. «світильник») — золотий семистовбурний світильник (семисвічник), який, згідно з Біблією, містився в Скинії Зборів під час поневіряння євреїв пустелею, а потім і в Єрусалимському храмі до моменту руйнування Другого Храму.

Менора є одним з якнайдавніших символів юдаїзму і єврейських релігійних атрибутів. Зображення менори (разом з Зіркою Давида) є найпоширенішою національною і релігійною єврейською емблемою. Менора зображена, зокрема, на гербі Держави Ізраїль.

Зірка Давида (івр. מְגִלָּת דָּוִד — Маген Давід, «Щит Давида»; в ідиші вимовляється могодновід) — емблема у формі шестикутної зірки (гексаграми), в якій два рівнобічні трикутники накладено один на один — верхній кінцем вгору, нижній кінцем униз, утворюючи структуру з шести рівносторонніх трикутників, приєднаних до сторін шестикутника.

Зірка Давида зображена на прапорі Держави Ізраїль і є одним з основних його символів.

Синагога – (від грец. συναγωγή – зібрання, спільнота; івр. בֵּית כְּנֶסֶת — бейт кнессет, тобто дім зборів, зібрань) – юдейський молитовний будинок чи приміщення, де юдеї моляться Богові. Більшість істориків вважають [Джерело?], що синагоги з'явилися близько двадцяти п'яти століть тому в Вавилоні, за кілька років до руйнування Першого Храму. Євреї, вигнані до Вавилону, стали збиратися в будинках один одного, щоб разом молитися і вчити Тору. Пізніше були побудовані спеціальні будівлі для молитви - перші синагоги.

Кошерна їжа – згідно з іудейським віровченням, їжа поділяється на дозволена (кошерну) та недозволена (трефну). Можна харчуватися м'ясом жуйних тварин, домашньої птиці, зарізаних за правилами шехіти (ритуального забою); заборонено одночасно вживати м'ясу та молочну їжу. Бере початок від настанов бога юдеям в Торі.

2. Перегляд фільму HAYA-LEA DETINKO – SURVIVING STALIN'S GULAG 5.09.

Запитання до фільму:

- Які особливості релігійного культу іудаїзму представлені у фільмі?
- Як вплинула релігія на життєвий сценарій головної героїні?
- Як складеться подальше життя головної героїні?

Дерево релігій – Лінія часу. СЛАЙД 13

Усі релігії світу умовно можна зобразити у вигляді дерева, стовбуром яких є іудаїзм.

Християнство виникло у I ст. до н.е. – I ст. н.е.

Іудаїзм – VI ст. до н.е.

Іслам – VII ст. н.е.

Повернемося до нашого вислову "Иудейская религия, мать христианства, бабушка магометанства".

Як ви можете його пояснити після отриманої інформації?

3. Робота з краєзнавчим матеріалом.

3.1. Іудаїзм в Україні

(навчальна презентація студента)

СЛАЙД 14

На початку XX ст. на території України налічувалося бл. 2654 тис. євреїв (6,5% населення). На кін. XX ст. єврейське населення України зменшилось майже у 5 разів, з 486,3 тис. до 103,7 тис.

Причин цьому декілька: масова еміграція євреїв до Ізраїлю, США, Канади та Голокост.

3.2. Євреї нашого міста

У Коростишеві також проживала велика громада євреїв.

Пропоную вам переглянути фрагмент фільму, який подавався на конкурс учнівського відео "Євреї вашого міста" за підтримки міжнародної фундації Центропа. Конкурс проходив у листопаді 2015 р. у м. Рівне.

СЛАЙД 15

Давид Гофштейн та Ошер Шварцман – єврейські поети, у творчолсті яких є вірші присвячені Коростишеву.

Завдання:

- підготувати презентації про Давида Гофштейн, Ошера Шварцмана;
- переглянути фільм і написати рецензію на нього.

СЛАЙД 16

Підсумок модулю 1. Запис у зошити.

Іудаїзм – перша в історії людської спільноти монотеїстична релігія. Вона є результатом релігійних традицій давніх цивілізацій Близького Сходу – Месопотамії, Єгипту і Ханаану. Упродовж століть іудаїзм зберігає свою самобутність і оригінальність.

Єврейська історія налічує чотири тисячі років, а іудаїзм є найдавнішою у світі монотеїстичною релігією. Нині єврейські громади існують практично у всіх країнах світу. Найбільша з них – близько 6 млн. осіб, знаходиться у США. Майже стільки ж євреїв проживає в Ізраїлі. Єврейська громада у Великобританії налічує 3 млн. осіб, в Австралії – 95 тис., у Південній Африці – 98 тис., у Канаді – 350 тис., в Аргентині – 225 тис. Всього у світі більше 15 млн. іудеїв. Бути іудеєм сьогодні – означає дотримуватись відповідного способу життя, відзначати свята, дотримуватись обмежень у їжі і виконувати всі обряди навіть за умови неповного схвалення всіх канонів цієї релігії.

Модуль 2 – право на життя

СЛАЙД 17

Жодна з релігій у світі не залишилась незмінною. Проте жодна з них не зазнала такого впливу зовнішніх факторів, як іудаїзм.

1. Поміркуйте над наступними питаннями:

- Чому у світових релігіях присутній заклик «не убий»? Як його розуміти?
- Що означає вираз «ціна людського життя»?

2. Робота з каталогом з прав людини. 10 хв.

Міжнародний Білль про права людини (робота у групах)

- *Без гарантій якого з прав та свобод усі інші втрачають свій сенс та цінність?*

Права людини завжди лежать у площині відносин Індивід – Влада. Слід зазначити, що право на життя не означає, що держава захищає громадян від смерті – це неможливо за означенням, і не всі випадки вбивства можливо розглядати крізь призму сфери права. Тракткування суті цього права так само складне і багатозначне, як й інші.

СЛАЙД 18

Багато людей схильні розуміти право на життя надто широко, включаючи в нього також потребу достатнього життєвого рівня і захист від випадкової смерті через нещасний випадок чи надзвичайну ситуацію тощо. Важливо усвідомлювати, **що право на життя, з точки зору держави як гаранта**

правового захисту, означає відповідальність не за будь-який випадок смерті, а лише за порушення зобов'язань, передбачених статтями національних законів і ратифікованих міжнародних актів у сфері прав людини. Наявний у державі рівень медичного обслуговування, соціальних гарантій, пільг і допомог, що забезпечують якість життя, безумовно, надзвичайно значущий. Проте вони захищаються не правом на життя, а іншими правами людини. **Право на життя включає зобов'язання, пов'язані з безпосередньою загрозою позбавлення людини життя.**

3. Робота з інформаційними картками у групах

Робота із статтями законів, які визначають право на життя:

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права

– Поясніть відмінності у трактуванні цього права в різних документах, звертаючи увагу на час прийняття документів.

Отже, право на життя слід розуміти як безпосередній захист людини від свавільного позбавлення життя з боку держави, а також обов'язок держави забезпечити прийняття та дію таких законів, які передбачатимуть кримінальну відповідальність і покарання за злочин позбавлення життя, використання попереджувальних і захисних заходів з боку державних органів, коли така загроза існує. Розуміння суті права на життя та ролі держави у його захисті пройшло певну еволюцію, сучасним виразом якої стала заборона застосування смертної кари, протоколом № 6 до Конвенції про захист прав Людини та основоположних свобод 1983 р. Україна ратифікувала цей протокол у 2000 році.

4. Дискусія "Як захищається право людини на життя під час воєнних дій і збройного конфлікту?"

Ми з вами вже згадували, що під час Другої світової війни було знищено близького 6 млн. євреїв. Тому можемо стверджувати, що одним із явищ людського існування, що посягає на життя людини, є війна. Історію людства не даремно називають історією воєн. І хоча війна – це завжди екстремальна ситуація, та навіть для неї держави виробили певні правила задля захисту прав і свобод людини, і передусім права на життя.

У збройному конфлікті діють норми міжнародного гуманітарного права, що його іноді називають «правом війни» або «правом збройних конфліктів».

СЛАЙД 19

Це – система правил, спеціально розроблених для такої ситуації, з метою захисту жертв війни (цивільного населення, поранених і хворих, військовополонених, переміщених осіб) та обмеження страждань і руйнувань, заподіяних збройним конфліктом.

СЛАЙД 20

Принципи гуманізації законів і звичаїв війни закріплено в Женевських конвенціях 1949 р. про захист жертв війни та в інших міжнародних документах, згідно з якими:

- воєнні дії можуть вестися тільки проти армій та військовиків; цивільне населення не може бути об'єктом нападу;
- сторони збройного конфлікту повинні турбуватися про військовополонених і поранених;
- до військовополонених слід ставитися гуманно, оскільки вони є тимчасово затриманими для послаблення збройної сили противника;
- забороняється застосовувати зброю та засоби, що спричиняють надмірні страждання людей;
- під час воєнної окупації не скасовуються місцеві порядки й звичаї; окупація є лише тимчасовим зайняттям території противника.

Позбавлення життя в умовах збройного конфлікту (незалежно від того, є такий конфлікт міжнародним чи ні) регулюється нормами міжнародного гуманітарного права. Такі норми вважаються загально визнаними і повинні застосовуватися всіма сторонами збройного конфлікту.

СЛАЙД 21

В умовах збройного конфлікту правомірним є застосування незаборонених видів зброї особами, які є комбатантами – особами-учасниками збройного конфлікту. Тому позбавлення життя комбатантів в умовах збройного конфлікту вважається правомірним, тоді як позбавлення життя інших осіб (не комбатантів – поранених, військовополонених, хворих, жертв корабельних аварій, цивільного населення, осіб, які входять до складу збройних сил, але не беруть участі в бойових діях) в умовах збройного конфлікту можливе тільки на підставі смертного вироку, винесеного судом згідно з чинним законом.

Держави, які приєдналися до угод із міжнародного гуманітарного права, перебирають зобов'язання поінформувати про їхній зміст усіх, кого це може стосуватися. Навіть умови воєнного часу не можуть виправдовувати накази командувачів, що порушують положення міжнародного гуманітарного права, а тому такі накази є злочинними.

Отже, міжнародне гуманітарне право спрямоване на захист життя і людської гідності під час збройного конфлікту через обмеження засобів і методів ведення війни для зменшення надмірних страждань людей та надання захисту особам, які не беруть або припинили брати безпосередню участь у бойових діях. Деякі статті міжнародного гуманітарного права застосовуються і в мирний час, приміром, заборона виробництва, розроблення та зберігання хімічної зброї, зобов'язання звільняти й повертати на батьківщину військовополонених тощо.

Практичне завдання (групова робота)

Під час збройного конфлікту між двома невеликими острівними державами за наказом командувача армії однієї з них було вщент винищено цивільне населення двох селищ. Командування армії аргументувало свій наказ тим, що військовики противника маскуються під цивільне населення, а це призводить до значних людських втрат в їхній армії.

Чи порушено право людини на життя в цій ситуації? Якщо так, то чому?

Якою має бути реакція парламенту чи уряду держав за умови, що в їхнє законодавство введено норми міжнародного гуманітарного права?

Чи має хтось нести відповідальність у цьому випадку? Якщо має, то хто: уряд, командування чи безпосередні виконавці його наказу?

Яка суперечливе питання постало перед солдатами й офіцерами після оприлюднення наказу командування?

Чи траплялися вам у курсі історії подібні ситуації? Які саме, перекажіть.

4. Робота з відеосвідченнями. СЛАЙД 22

4.1. Робота з висловами:

«Загибель однієї людини – трагедія, а загибель мільйонів – це статистика» (авторство не відоме)

«Не шість мільйонів євреїв було вбито, а один єврей шість мільйонів разів» (Абель Герцберг, колишній в'язень табору Берген-Бельзен, голландський єврей, адвокат, письменник і поет).

Обговорення:

– *Якого історичного періоду стосуються ці вислови? Що таке Голокост?*

СЛАЙД 23

Голокост (від англ холокост, з грец ὁλοκαύστος – «всеспалення»)

– *у вузькому сенсі* – переслідування і масове знищення євреїв, що жили в Німеччині, на території її союзників і на окупованих ними територіях під час Другої світової війни; систематичне переслідування і знищення європейських євреїв нацистською Німеччиною і колабораціоністами протягом 1933-1945 років. Поряд з геноцидом вірмен в Османській імперії є одним з найвідоміших прикладів геноциду в ХХ столітті.

– *у широкому сенсі* – переслідування і масове знищення нацистами представників різних етнічних і соціальних груп (радянських військовополонених, поляків, євреїв, циган, гомосексуальних чоловіків, масонів, безнадійно хворих та інвалідів та ін.) в період існування нацистської Німеччини.

– *Як розуміти твердження Абеля Герцберга? Що об'єднує ці два вислови?*

4.2. Перегляд відеоспогаду Ірини Максимової [02:21].

У період війни Ірина Максимова була маленькою дівчинкою і проживала разом з родиною у м. Тернопіль. Свідок розповідає про випадок періоду німецької окупації. Сім'я І. Максимової перехувала 16 євреїв.

4.3. Обговорення фрагменту відео інтерв'ю за такими запитаннями:

– Що описує свідок?

– Що стало причиною вбивства?

– Хто вбивця? Чим можна пояснити такі дії?

– Які почуття виявляє Ірина Максимова під час розповіді? Що її найбільше вражає?

4.4. Робота з фотодокументами (концтабори)

СЛАЙД 24-27

Більше 30 % світового єврейського населення загинуло у Другій світовій війні. Масштаби знищення євреїв у фашистських концентраційних – відчай, спустошення). Існувало 28 таких таборів нацистської нелюдськості, серед них – Дахау, Бухенвальд, Освенцім, Белзен.

У 1944 р. лише в Освенцімі за один день було знищено більш як 6 тис. євреїв. Всього під час Голокосту було знищено 6 млн. євреїв – чоловіків, жінок і дітей – тільки за те, що вони були євреями.

Нацисти оголосили тоді, що єврейське населення становило загрозу для німецької нації: євреї віддані Богу, а не державі, вони небезпечні для расової чистоти німців, тому їм немає місця у Третьюму рейху. Світ усвідомив масштаби цієї катастрофи тільки після закінчення Другої світової війни. Одним із найважливіших проявів цього усвідомлення стало створення у 1948 р. єврейської держави Ізраїль – центру сучасного іудаїзму.

СЛАЙД 28 стіна плачу

1. Робота з фото пам'ятників Голокосту у групах СЛАЙД 29-36

Як визнання злочину проти євреїв у багатьох містах світу створено меморіали жертвам Голокосту.

– Розгляньте фотографії пам'ятників і обговоріть їх у групах. Опишіть, як автор меморіалу передав трагедію єврейського народу: який використав матеріал, де розміщено пам'ятник?

2. Робота з лінією часу.

Звернемося знову до нашої лінії часу, але тепер ХХ ст.

Голокост євреїв це середина ХХ ст. Пам'ятні знаки та меморіали Голокосту виникли наприкінці ХХ ст. *З чим це пов'язане?*

Злочини нацистів були засуджені Нюрнберзьким трибуналом. Проходив у м. Нюрнберг з 20 листопада 1945 по 1 жовтня 1946 р. в Міжнародному військовому трибуналі. Масові злочини нацистів та Голокост, як сплановане державою вбивство 6 мільйонів євреїв, стали поштовхом для політиків до пошуку універсальних механізмів запобігання подібним трагедіям у майбутньому. Комісія ООН з прав людини була створена невдовзі після завершення Нюрнберзького процесу.

Напередодні проголошення ООН Загальної декларації прав людини 9 грудня 1948 року було прийнято Конвенцію про попередження злочину геноциду та покарання за нього, яка засуджує його і визначає як злочин, що не має виправдання.

СЛАЙД 37

Геноцид (од грец. γένος — род, плем'я та лат. caedo — убиваю) – цілеспрямовані дії з метою знищення повністю або частково окремих груп населення чи цілих народів за національними, етнічними, расовими або релігійними мотивами. До таких дій належать:

а) вбивство членів цієї групи;

- b) нанесення тяжких тілесних або психічних ушкоджень членам такої групи;
- c) навмисне створення членам групи життєвих умов, які розраховані на повне або часткове знищення групи;
- d) дії, розраховані на унеможливлення народження дітей в середовищі групи;
- e) насильницька передача дітей цієї групи іншій групі.

СЛАЙД 38

В Україні згідно з *Кримінальним кодексом від 2001 року є стаття 442. Геноцид:*

Геноцид, тобто діяння, умисно вчинене з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи шляхом позбавлення життя членів такої групи чи заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень, створення для групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення, скорочення дітонародження чи запобігання йому в такій групі або шляхом насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу, — карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі.

Публічні заклики до геноциду, а також виготовлення матеріалів із закликами до геноциду з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів – караються арештом на строк до шести місяців або позбавленням волі на строк до п'яти років.

Геноцид – крайня форма дискримінації.

СЛАЙД 39

Право на життя гарантує кожному жити незалежно від релігії, кольору шкіри чи політичних переконань. Давайте запалимо свічку пам'яті жертвам порушення права на життя – тим євреям, які заради права мати можливість сповідувати власну віру віддали життя.

Міжнародний Білль про права людини

Загальна декларація прав людини не була документом для обов'язкового дотримання і виконання державами. Такими документами стали міжнародні пакти, конвенції. Загальну декларацію прав людини і два Міжнародних пакти 1966 року називають Міжнародною хартією прав людини.

Міжнародний Білль про права людини складається з трьох документів, вироблених в ООН. Це Загальна декларація прав людини (10 грудня 1948 р.), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (16 грудня 1966 р.), Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (16 грудня 1966 р.).

Далі названі деякі положення цих документів у спрощеному варіанті.

Із Загальної декларації прав людини:

- Право на життя, свободу й особисту недоторканність;
- Рівність перед законом;
- Свобода пересування і вибору місця проживання;
- Заборона катувань та жорстокого, нелюдського чи такого, що принижує людську гідність, поводження;

- Право на пошук притулку в інших країнах;
- Свобода думки, віросповідання і релігії;
- Право на володіння майном;
- Право на голосування та участь в управлінні;
- Право на освіту;
- Право на працю і створення профспілок;
- Право на відповідний стандарт життєвого рівня;
- Право на охорону здоров'я;
- Право на участь у культурному житті.

Із Міжнародного пакту про громадянські і політичні права:

- Право на життя (ст. 6);
- Заборона застосування катувань і жорстокого, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання (ст. 7);
- Заборона утримання в рабстві і підневільному стані (ст. 8);
- Заборона примусової праці (ст. 8, п. 3);
- Право на особисту недоторканність (ст. 9, п. 3);
- Свобода пересування і право на вибір місця проживання (ст. 12);
- Захист іноземців у випадку депортації (ст. 13);
- Право на справедливий публічний розгляд у суді (ст. 14);
- Заборона визнання винним у здійсненні буд-якого кримінального злочину, що відповідно до діючого в момент його здійснення законодавства не був кримінальним злочином (ст. 15);
- Право на визнання правосуб'єктності (ст. 16);
- Право на невтручання в особисте життя (ст. 17);
- Свобода думки, совісті і релігії (ст. 18);
- Право на вільне вираження своєї думки (ст. 19 і 20);
- Свобода мирних зібрань та свобода об'єднань (ст. 21 і 22);
- Право на одруження і право створювати родину (ст. 23);
- Право дитини на такі засоби захисту, яких вона потребує як малолітня (ст. 24);
- Публічні права, зокрема право на доступ до державної служби (ст. 25);
- Заборона дискримінації (ст. 26);
- Особливі права етнічних, релігійних і мовних меншин (ст. 27).

Із Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права:

- Право на працю (ст. 6);
- Право на створення профспілок і вступ до них (ст. 8);
- Право на соціальне забезпечення (ст. 9);
- Охорона родини (ст. 10);
- Право на достатній життєвий рівень (ст. 11);
- Право на охорону здоров'я (ст. 12);

- Право на освіту (ст. 13);
- Право на участь у культурному житті, користування результатами наукового прогресу і на захист інтересів, що впливають із творчої авторської діяльності (ст. 15).

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права

1. Право на життя є невід'ємне право кожної людини. Це право охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя.

2. У країнах, які не скасували смертної кари, смертні вироки можуть виноситися тільки за найтяжчі злочини відповідно до закону, який діяв під час вчинення злочину і який не суперечить постановам цього Пакту і Конвенції про запобігання злочинів геноциду і покарання за нього. Це покарання може бути здійснене тільки на виконання остаточного вироку, винесеного компетентним судом.

3. Коли позбавлення життя становить злочин геноциду, слід мати на увазі, що ніщо в цій статті не дає державам-учасницям цього Пакту права яким би то не було шляхом відступати від будь-яких зобов'язань, прийнятих згідно з постановами Конвенції про запобігання злочинів геноциду і покарання за нього.

4. Кожен, кого засуджено до смертної кари, має право просити про помилування чи про пом'якшення вироку. Амністія, помилування або заміна смертного вироку можуть бути даровані в усіх випадках.

5. Смертний вирок не виноситься за злочини, вчинені особами, молодшими за вісімнадцять років, і не виконується щодо вагітних жінок.

6. Ніщо в цій статті не може бути підставою для відстрочення або недопущення скасування смертної кари будь-якою державою-учасницею цього Пакту.

Прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН.

Ратифіковано Україною 19.10.73

Стаття 2. Право на життя

1. Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.

2. Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили:

- а) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства;
- б) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою;
- в) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод і

4 листопада 1950 року.

Ратифіковано Україною 17.07.97

Стаття 1. Скасування смертної кари

Смертна кара скасовується. Нікого не може бути засуджено до такого покарання або страчено.

Протокол № 6 (прийнятий 1983 р., ратифікований Україною 2000 р.)

Стаття 27. Кожна людина має невід'ємне право на життя

Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави — захищати життя людини.

Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Конституція України, 28 червня 1996 року